

Др Бранислав Р. Ристић-Ристивојевић, редовни професор
Универзитета у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
B.Ristivojevic@pf.uns.ac.rs

ДА ЛИ ЈЕ ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ ЗАКАЗАО?¹

Сажетак: Писац се у раду бави могућим узорцима нагло повећања броја убиства и самоубиства у породичном насиљу у Србији о коме у последње време извештавају чак и орђани задужени за његово спровођење. Према њима број убиства у породичном насиљу нагло повећао. Оно што су многи извештачи ових догађаја забележили, али што нису придали нарочитој важности јесте ипак да је барем 2/3 извршилаца тих убиства одмах извршило и самоубиство.

Из овог ипак писац изводи закључак да их је по свему судећи, будући да су самоубице у правилу очајни и безнадни људи, један крајњи безизлаз из животињских проблема навео на овако екстреман корак. Писац види узрок овоме у неоправданим и нелегитимним квазисанкцијама Закона о спречавању насиља у породици. Наиме, хитне мере, како их назива Закон, су по свим својим материјалним садржајима и одликама кривичне санкције. И по врло тешке санкције. Оне које одузимају човеку могућност да види своју породицу и да живи у својој кући. Штавише, оне се изричу појединцу који ништа није урадио, ипак, могућем учиниоцу насиља у породици. На жалост, за разлику од класичних кривичних санкција које се изричу од стране суда у кривичном поступку, ове се изричу од стране полиције након пар десетина минућа разговора са човеком кога Закон назива могући учинилац насиља у породици. Речју, законодавац је измислио функционални еквивалент најтежих кривичних санкција неоптерећен кривичном процедуром односно неку врсту квазиказни која се изриче квазиучиниоцу кривичног дела у квазипроцедури.

¹ Рад је настао као резултат рада на пројекту Правно-безбедносни аспекти борбе против насиља у породици у циљу очувања породице као елемента одрживог развоја, који финансира Аутономна покрајина Војводина, Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност, а чији носилац је Правни факултет Универзитета у Новом Саду.

Тиме је створио хибрид са смртоносним последицама. Кривична репресија која се доживљава од стране адресата кривичног права као крајње неоправдана и нелегитимна увек води крајњем оштору и одбијању која исходује њоршањем и заштиравањем друштвене њојаве коју би наводно да реци.

Ово дејство Закона је њојачано узбудљивим и енегичним извештавањем српских медија о најнастранијим и најчуднијим случајевима насиља у породици. Преувеличавањем њроблема шаље се једна искривљена слика ове њајтолошке друштвене њојаве која се механизима Тардовоџ Закона имитације умножава у жалосној убилачко-самоубилачком стирати. Законодавац је мора да до највише степен заштири бол, џнев и очајање када је усиео на само да наведе људе да убијају, неџо и да окончају своје животије.

Кључне речи: *фемцид, сиуцид, хијне мере, насиље у породици, квазиказне.*

УВОД

Под оваквим или сличним насловима се већ од самог његовог ступања на снагу извештава² о резултитима примене Закона о спречавању насиља у породици (у даљем тексту: Закон).³ Иако је помпезно најављиван као коначно решење за пробелеме породичног насиља у Србији⁴ његове мањкавости су видљиве и јасне. Оне су огледају, на првом месту, у броју смртних исхода које имамо у породичном насиљу у Србији. Тако, према вестима које шире они који су задужени за његово спровођење, у Србији се неколико пута повећао број убијених жена у породичном насиљу, у поређење са истим периодом прошле године.⁵ Нажалост само малобројнима није промакла чињеница

² „Закон о спречавању насиља у породици заказао у пракси?“, *Н1*, 7. јул 2017, <http://rs.n1info.com/a281692/Vesti/Vesti/Zakon-o-sprecanju-nasilja-u-porodici-zakazao-u-praksi.html>, 22. мај 2018; „Убијено три пута више жена него прошле године, да ли је Закон заказао?“, *РТС*, 18. април 2018, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3109024/ubijeno-tri-puta-vise-zena-nego-prosle-godine-da-li-je-zakon-zakazao.html>, 22. мај 2018;

³ Закон о спречавању насиља у породици – Закон, *Службени џласник РС*, број 94/16.

⁴ „Браво државо, Након акције Курира усвојен Закон о спречавању насиља у породици“, *Курир*, 24. новембар 2016, <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/2557015/kurir-tv-prenosi-uzivo-konferencija-u-palati-srbija-stefanovic-o-akciji-iskljuci-nasilje>, 22. мај 2018; „Од 1. јуна насиље више неће можи да се сакрије“, *Политика*, 27. мај 2017, <http://www.politika.rs/sr/clanak/381535/Od-1-juna-nasilje-u-porodici-vise-nece-moci-da-se-sakrije>, 22. мај 2018.

⁵ Према изјави Весне Станојевић „координаторке Саветовалишта за насиље у породици“ датој РТС-у убијено је 18 жена од почетка године, што је три пута више него прошле године: фн 1; Према изјави Зорана Пашалића, Заштитника грађана, убијена 21 жена, што је у поређењу са 29 за целу прошлу годину „драстично повећање“: „Пашалић: Од почетка године убијена 21 жена“, *Данас*, 17. април 2018, <https://www.danas.rs/drustvo/pasalic-od-pocetka-godine-ubijena-21-zena/>, 22. мај 2018.

да је у близу 2/3 тих случајева убистава жена, извршилац убиства након свог акта учинио и самоубиство.⁶

Остављајући на страну све методолошке и друге сличне недоумице и проблеме неодговарајућег извођења закључака о кретању стопе неке врсте криминалитета, остаје чињеница да је број убијених жена значајно порастао у односу на исти период прошле године. Такође, по први пут се да уочити да извршиоци речених убистава, након овог акта извршавају и самоубиства.

Сврха овог рада ће бити да покуша да пружи могући одговор на ова кретања. Прецизније речено, рад ће пружити одговор на питање зашто се неки одлучују да убију не само своје жене, него и себе након убиства сопствене жене? Из одговора на ово питање ће проићи и одговор на питање зашто се уопште одлучују на први корак.

Овим радом писац не жели да понуди коначну оцену дејстава Закона. О његовим мањкавостима и проблемима које ће створити је већ писао, тако да за писца ови подаци, под условом да су тачни, нису изненађење.⁷ Оно што ће овим радом бити урађено јесте довођење у везу тих штетних последица Закона које је аутор већ предвидео са последњим извештајима о кретању броја убистава и самоубистава у породичном насиљу.

1. ПРЕТПОСТАВЉЕНЕ ШТЕТНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ЗАКОНА

У поменутих радовима писац је предвидео као кључну штетну последицу Закона растурање породице. Иако је Закон начелно, својим називом, посвећен заштитити породице, у суштини, својим решењима, он води ка њеној ерозији. Разлог је концепција закона у потпуности ослоњена на идеју заштите људских права тзв. жртве насиља у породици, а која, будући да води порекло из идеологије екстремног или радикалног феминизма, у њој види само жену.⁸ Такође, ова идеологија, у једну нераскидиву целину повезује насиљу у породици и сексуалну делинквенцију, а узрок томе тражи у друштвеним установама које назива патријархалним:

⁶ Податак је изнет у форми закључка на Конференцији о фемциду у организацији Аутономног женског центра: „Од почетка године убијено 20 жена“, *Политика*, 10. мај 2018, <http://www.politika.rs/scc/clanak/403471/Od-pocetka-godine-ubijeno-20-zena>, 22. мај 2018.

⁷ Бранислав Ристивојевић, „Да ли је нови Закон о спречавању насиља у породици одређује појаве тзв. безбедносног права?“, *Crimen* 1/2017, 3-21; Бранислав Ристивојевић, „Рађање породичног кривичног права у Србији: породица као његова прва жртва“, објављено у: *Реформски процеси и њихова 23 (годину дана после) – кривичноправни аспекти* (ур. Станко Бејатовић) 2017, 104-113.

⁸ Видети поглавље под називом: Кратка генеалогичка Закона: Б. Ристивојевић (2017а), 5-6.

„Неједнаки односи моћи између мушкарца и жене обликовани су и уграђени у друштвене институције као што су породица, правни систем, религиозни систем и уверења и та патријархалност друштва је основа мушког насиља над женама.“⁹

Овај навод се не налази у неком тексту неке НВО екстремне феминистичке оријентације, већ у званичном материјалу за обуку запослених у васпитно-образовним установама у Републици Србији који носи назив „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“. На исти начин како држава обучава запослене у школама и вртићима, тако се и бори са наводним нарастајућим таласом насиља у породици: екстремно-феминистичким предрасудама о односима између полова.¹⁰ Речју, Закон се не бави заштитом породицом од насиља већ оним што екстремна феминистичка идеологија назива **родно засновано насиље**¹¹ тј. заштитом жене од сексуалног насиља. Законодавац покушава да плаштом наводне бриге за породицу заогрне појам родно заснованог насиља како би га лакше накалемио у српски правни поредак. Он и не може да делује другачије него овако како делује. Ако је његова стварна сврха да заштити жене од сексуалног насиља, а вредносна потка Закона извор тог сексуалног насиља види у патријархалној институцији породице, онда је начин за решење проблема тог насиља демонтажа породице. Ако нема породице, нема родно заснованог насиља, а ако њега нема, нема ни проблема. Из овог разлога је писац својевремено предвидео да ће главна жртва овог Закона бити породица, а не насиље.¹²

Механизми Закона којим су створене претпоставке за растурање и демонстражу породице, за потребе овог рада нису важни и не треба оптерећивати

⁹ Овај као и два накнадна навода преузети су наведеног Приручника у издању Министарства просвете и УНИЦЕФ-а из 2015. године. Он је постао званичан материјал за обуку запослених у васпитно-образовним установама, али и родитеља и ђака у „јачању њихових капацитета заштите жртава родно заснованог насиља“: Смиљана Грујић, *Приручник за превенцију родно заснованог насиља*, Београд 2015, 5-6, 9.

¹⁰ Међу писцима Закона се налазе и активисти НВО Инцест траума центар, исте оне која је писала рецензију за Приручник. Зато и не треба да чуди да су екстремни ставови феминистичког „јеванђеља“ уграђени у оба акта.

¹¹ За добро и прегледно образложење овог појма види: Ellen Willis, „Radical Feminism and Feminist Radicalism“, *Social Text* 9-10/1984, 91-118: „Радикални феминисти дефинишу силовање и друге облике мушке агресивности као оружје за спровођење мушке надмоћи – за кажњавање женског понашања или просто подсећање које је газда... ..радикални феминисти тврдили су да је силовање насиље а не секс... Иконокласти феминизма су имплицитно изједначавали хетеросексуалност са силовањем... Они су створили „...неовикторијанску карикатуру мушке сексуалне природе и генерализовали је у све патријархалне односе... Са ове тачке гледишта сексуално насиље је есенција и сврха мушке надмоћи, парадигматична мушка вредност и стога феминистичка главна брига.“, 113-114.

¹² Б. Ристивојевић (2017б), 109.

читаоца њиховим потпуним навођењем, али није згорег подстити да су то, поред низа квазикривичноправних категорија, као најважније и истовремено најпогубније¹³ по породицу у Србији категорије *ојасносї од насиља у ѱородици, моџући учинилац насиља у ѱородици, ѱроцена насиља у ѱородици* и најпогубнија међу њима, она која је верујемо у највећој мери довела до повећања броја убијених жена и самоубистава извршилаца речених убистава, категорија *хиѿне мере*.

2. ХИТНЕ МЕРЕ ИЗ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ: ЊИХОВА ПРАВНА ПРИРОДА

Закон познаје две¹⁴ врсте хитних мера: 1) мера привременог удаљења учиниоца из стана и 2) мера привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој. Зашто се мере називају хитним није јасно. Нити Закон нити Образложење које прати његов Предлог¹⁵ то не објашњавају. Ипак, Образложење има неких назнака шта оне треба да представљају. Тако према његовом слову хитним мерама се учинилац насиља:

„...лишава извесних права на уштрб заштите жртве насиља у строго нормираном поступку. Хитне мере јесу један од института којим се спречава понављање насиља или могућност да до њега дође можда први пут.“

Из Образложења сазнајемо да хитне мере имају „превентивни карактер“ и у случајевима када је „насиље већ уследило“. Из назива хитних мера је сасвим јасно у чему је њихова садржина. Првом хитном мером се не дозвољава лицу коме је изречена да борави у сопственој кући или стану. Другом хитном мером се не дозвољава лицу којем је изречена да ступи у везу неким средством општења, нпр. телефоном, са лицем које закон назива „жртва насиља“ или да јој физички приђе. Хитне мере према слову Образложења имају сврху да заштите жртву насиља:

„Ускраћивање одређених права учиниоцу насиља, које се испољава у изрицању хитних мера, представља спречавање насиља, али и заштиту жртве од учиниоца насиља, дакле, меру заштите жртве.“¹⁶

¹³ Б. Ристивојевић (2017а), 11-18.

¹⁴ Закон, чл. 17.

¹⁵ Предлог Закона који садржи Образложење је доступан на интернет страници Народне скупштине: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/2675-16.pdf, 24. мај 2018. У даљем тексту: Образложење.

¹⁶ Образложење, 14.

Из њиховог садржаја и Образложења се јасно види се да су хитне мере, колико год да су маскиране другим именом, у ствари кривичне санкције. Њима се учиниоцу насиља (Образложење истрајава на томе да је учинилац насиља учинилац кривичног дела¹⁷) ограничавају права и слободе (репресивне су), од њих очекује специјалнопревентивно дејство, изричу се у сврху заштите неких вредности (сврха им је сузбијање криминалитета) и установљене су законом (*nula poena sinne lege*). Све у свему ово је опис свих материјалних садржаја кривичних санкција. Оно што недостаје да би оне биле кривичне санкције јесу формални елементи појма кривичне санкције: поступак у коме се изричу (кривични поступак) и орган који их изриче (суд).¹⁸ Речју, хитне мере су у материјалном смислу, односно по својој садржини, кривичне санкције. Када се погледа каталог кривичних санкција КЗ-а онда би оне најближе биле мерама безбедности и то конкретно мери безбедности *Забрана њриближавања и комуникације са ошћићеним*.¹⁹

Који је разлог због којег законодавац прописује садржински једну те исту санкцију два пута?

3. КОЈА ЈЕ СВРХА ДУПЛИРАЊА САНКЦИЈА У ПРАВНОМ ПОРЕТКУ?

Сврха због које законодавац два пута прописује једну те исту санкцију јесте управо поменути недостатак формалних претпоставки за њихово изрицање. О томе читаоце подучава Образложење које каже да:

„Важећи српски правни оквир, међутим, не садржи решења за случај када се догоди насиље у породици или када прети његово понављање, дакле, када постоји кривично дело, али не и законски основ да се учиниоцу насиља одреди притвор и тако он уклони с попришта насиља...
... Један од циљева закона о спречавању насиља у породици је да у наш правни систем унесе стандард према коме учинилац насиља не сме да остане код куће, не само када је насиље (тима и кривично дело) већ учињено, већ и када постоји непосредна опасност од настанка било ког облика насиља (кривичног дела).“²⁰

¹⁷ Види фусноту 19.

¹⁸ Потпуно о појму санкције и њеним елементима: Зоран Стојановић, *Кривично ѡправо – Ошћићи део*, Београд 2013, 287.

¹⁹ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, чл. 89а.

²⁰ Образложење, 14.

У овој тешко проходној шуми речи којом се Образложење труди да опише сврху Закона, па самим тим и сврху хитних мера као јединих санкција које Закон познаје, разазнаје се да је нужно одредити притвор учиниоцу насиља или га, удаљити од куће чак и када није ништа урадио, односно када никаквог насиља нема, већ постоји категорија коју Закон назива „непосредна опасност“ од насиља. Ово је кључан став законодавца када је овај Закон у питању који говори колико је незнања, предрасуда, идеолошке острашћености и штетног пунитивног популизма уграђено у садржај Закона. Овим се Законом омогућује изрицање једне врсте клона или еквивалента кривичних санкција (квazикривичних санкција?), али се то врши потпуно неоптерећено свим неопходним претпоставкама за изрицање правих кривичних санкција које захтева кривични поступак.

Није случајно да се стицање свих неопходних услова за изрицање кривичних санкција утврђује се у сложеној процедури коју називамо кривични поступак. Разлог је чињеница да су кривичне санкције најрепресивнији механизам који држави стоји на располагању. Процедура њиховог изрицања је оптерећена читавим низом међусобно супротстављених и уравнотежених права и обавеза које су осмишљене да се обезбеди највеће могуће јемство да се оне неће изрицати олако и да се држава неће њима непромишљено користити. Једино тако оне имају сврху и смисао. Изрицање кривичних санкција мимо поменути процедуре изврше њихову сврху и садржину наопако. Од мера која имају циљ да сузбијају криминалитет, оне се претварају у мере државно санкционисаног насиља и терора над грађанима. Речју, уместо да спречавају криминалитет оне га подстичу. Оваква злоупотреба кривичног права, историчарима је то добро познато, одлика је недемократских и тоталитарних облика владавине и била је узрок за немире, побуне и револуције.

4. КОЈЕ СУ ПОСЛЕДИЦЕ ОВИХ КВАЗИКРИВИЧНИХ САНКЦИЈА?

Утврђивање свих могућих последица коришћења овако накарадно прописаног Закона нису циљ овог рада већ само једна, она која је постављена у Уводу рада. То је питање да ли је могуће да је примена хитних мера довела до пораста броја убијених жена и самоубистава извршилаца тих убистава?

Очито су писци Закона мислили да се жртва насиља може заштити забраном комуникације са лицем које Закон назива „могући учинилац“ насиља у породици, као и забраном његовог боравка у заједничком стану. Није немогуће да ствари стоје тако. Физичким раздвајањем људи они се заиста могу спречити да дођу у било какав додир. На крају крајева, то је сврха мере безбедности из КЗ-а која је била узор писцима Закона. Писци Закона, међутим,

у непознавању основних, давно успостављених, практично проверених и још неоспорених начела политике сузбијања криминалитета заборављају на однос који једна рационална криминална политика успоставља између више различитих мера и механизма које друштво има на располагању у сврху социјалне контроле криминалитета. Наиме, однос између ових мера изграђује се на темељу начела *ultima ratio* односно начело крајњег средства у примени казнене препресије. Што је нека мера казнене репресије снажнија, што више захвата у права и слободе грађана, то се она касније користи и обрнуто. Ово стога што коришћење кривичног права има читав низ негативних дејстава по друштво и појединца. Зато је оно супсидијарног карактера у односу на сва друга средства којим се та социјална контрола криминалитета може остварити. Штавише, често се прибегавање кривичној репресији у циљу решавања друштвених проблема они још више заоштравају.²¹ Да ли је ово оно што се десило као последица примене Закона? Да ли је повећање броја убијених у породичном насиљу последица нелегитимних мера репресије које држава користи на неодговарајући начин?

Сигурно је да мало која наука располаже методологијом која би могла да на то питање одговори без остатка. Додатно треба рећи да би свођење сложеног сплета околности који условљавају чињење неког кривичног дела на само један услов који би био назван узорком погрешно. Ипак, није немогуће, са једним солидним процентом извесности, рећи да је онај услов који је пресудно допринео да дође до, како медији извештавају, драматичног повећања броја убистава у породичном насиљу безглава и непромишљена примена нелегитимних и неоправданих репресивних мера новог Закона. До пораста броја убијених жена је дошло тек након примене Закона. Пре њега није било никаквих знакова који би упућивали на то да је дошло до неког наглог поремећаја у пољу породичног насиља код нас. Једини поремећај је управо Закон и његове хитне мере. Осим новог Закона ту је и невероватно повећање обима извештавања у медијима о поменутом криминалитету, са нагласком на најнастраније и најнеобичније његове случајеве (без обзира што они у укупној његовој маси учествују занемарљиво) које је, сасвим могућем, по законитостима Тардове тзв. *Теорије имитације*²² довело до повећања обима овог криминалитета.

²¹ Зоран Стојановић, *Полишка сузбијања криминалитета*, Нови Сад 1991, 33-37.

²² Габријел Тард је у својим делима објашњавао појаву криминалитета путем закона имитације. Људи опонашају односно имитирају криминално понашање других ако су изложени обавештењима, вестима или било каквој представи о криминалитету других. Опонашање се у случају злочина одређује прво у виду моде, а затим навике криминалног понашања. Опонашање иде од виших и утицајних слојева у друштву ка нижим. Тард је имао снажан утицај на стварање социолошких теорија криминалитета, а нарочито тзв. Теорија учења криминалног понашања: Милан Милутиновић, *Криминологија*, Београд 1985, 117-118.

Дакле, врло је могуће да је до повећања убијених у породичном насиљу дошло управо што начело последњег средства није уважено код писања овог Закона. У пракси се остварило управо обрнуто начело: неке квазикривичне мере које потпуно у садржају одговарају кривичним санкцијама су од онога што би требало да буду, последњег средства (*ultima ratio*) постале не само прво средство (*prima ratio*) већ, по свему судећи, и једино средство (*sola ratio*). На прву назнаку нечијег незадовољства стањем у породици, пријава страха на пример, активира се и ставља у погон квазикривичноправни механизми који воде квазисанкцијама. Најбољи доказ тога је категорија *могућеж учиниоца* коју познаје Закон.²³ Иако човек ништа није урадио (иначе се не би звао *могући* учинилац) нити је кога малтретирао нити напао, само на основу страха који се појави код жртве²⁴ (страх је једно од мерила²⁵ којим се полиција руководи када одређује хитне мере) долази до изрицања ових квазисанкција којима се неко раздваја од своје деце (хитна мера забране учиниоцу да контактира жртву и прилази јој) и избацује из своје куће (хитна мера удаљења учиниоца из стана). Речју, за оно за шта је иначе потребан читав кривични поступак (ако је у питању изрицање мере безбедности забране комуникације и приближавања оштећеном) или бракоразводни поступак (у случају развода брака и њему својствене поделе имовине и одређивања старатељства) у којима се води контрадикторна расправа и свака од заинтересованих страна добија прилику да одговори на наводе оне друге пре него што изгуби стан и децу, а који се воде пред школованим судијама или судским већима, сада треба пола сата разговора са обичним, на кратким курсевима приученим, полицајцем. Овај нелогични и штетни преображај основних кривичноправних начела је врло вероватно саузроковао повећање броја убиства и самоубиства чланова породица. Наиме, грађани свако коришћење санкције (у овом случају квазисанкције) супротно њеној субсидијарној природи виде као нелегитимно и неоправдано.²⁶ Може се само замислити колико га грађани посматрају неоправданим и нелегитимним када се оно користи у породици.

Ти утицајнији слојеви или појединци су у овом случају они коју су први учинили убиства у оквиру породичног насиља о којим су медији пренаглашено, прекомерно и прешироко извештавали. Они су тим извештавањем потпуно несвесно и нежељено добили положај тзв. *инфлуенсера*. То су личности које су својим стварним или претпостављеним положајем, ауторитетом, знањем или утицајем у стању да утичу на навике других.

²³ Закон, чл. 3, ст. 2.

²⁴ Ако је лице које ништа није урадило Законом именовано као *могући учиниоца* насиља, како онда и жртва није *могућа жртва*?

²⁵ „При процени ризика нарочито се води рачуна о томе... ...да ли жртва доживљава страх и како она процењује ризик од насиља.“: Закон, чл. 16.

²⁶ Claus Roxin, *Sinn und Grenzen statlicher Strafe: Strafrechtliche Grundlagen-Probleme*, Berlin-New York 1973, 13-14.

4.1. Да ли је доживљај нелегитимне и неоправдане санкције најдраматичнији у породици?

Породица је изузетно осетљива, сложена и слојевитија друштвена установа. У духовном смислу, породица је сигурно најинтимније и сигурно најбезбедније место у којем човек може да се налази. У њој добија подршку и потпору за све своје друштвене подухвате и прегнућа, она га чини храбријим и јачим. Истовремено, колико породица чини човека јачим толико га чини и слабијим. Захваљујући заштити коју породица пружа, он је у њој и најогољенији и најрањивији. Ово стога што је она последњи забран и уточиште човека пред спољним светом, његова брана и баријера пред најездом вањских непријатности. У њој се налазе његови вољени, какви год били, и у којем се он, какав год био, са њима позаједничавача у то више биће. У њему он пролази своје најлепше, а некада и своје најтужније тренутке. Нажалост, у неким ситуацијама, ту ће доживети и своје најгоре тренутке и своја највећа разочарања. Човек може да се осећа изданим само од оних којима је мирне душе могао да окрене леђа и којима је поклатио своје пуно поверење. У материјалном смислу породица је место у коме се прелама, стиче и слива његова целоживотна тековина. Ту су они са којима из чисте пожртвоване љубави²⁷ дели плодове свог напорног рада и који ће га и по смрти наследити и уживати његово имање. Најмање што може да очекује је захвалност, поштовање и уважавање од оних са којима он радо без накнаде током живота дели своје благостање.

Речју, сво се човеково постојање и битисање исцрпљује у два вида, духовном и материјалном. И оба се одузимају хитним мерама²⁸ потезом неугог и уплашеног пера надлежног полицијског службеника²⁹ након разговора са човеком који ништа није урадио (могућим учиниоцем) који се обавља у што краћем року.³⁰ Читав један живот, сва његова постигнућа и сви његови падови, сви његови биланси и рачуни своде се у неколико десетина минута од стране полицајца који у тој породици никад у њој живео, никад у њу ни као жељен гост ни као љути непријатељ није био, никад у њој терет и муку није носио, никад се у њој жртвовао.

²⁷ Српски је сиромашан речима које описују различите врсте љубави па се стога он служи придевима уз именицу љубав. Њима се служи да би добио танананост израза и финоћу језика која је неопходна да би се разликовале врсте љубави. Грчки је ту богатији изразима. Овде се ради о грчком изразу *αγάπη*, што би се у српски најближе превело као пожртвована љубав, а који се најбоље разуме када се супротстави *erosу*, страственој љубави односно заљубљености. Добро објашњење ове разлике даје: Илија Шугајев, *Једном за цео животи: разговори са средњошколцима о браку, породици и деци*, Београд 2006, 3-13.

²⁸ Хитна мера привремене забране учиниоцу да контактира жртву и прилази јој; Хитна мера привременог удаљења учиниоца из стана; Закон, чл. 16. ст. 2.

²⁹ Закон, чл. 13. ст. 1.

³⁰ Закон, чл. 15. ст. 1.

Нема другог објашњења зашто је дошло до тога да се крајње неприродно, неколико пута повећа број смртних исхода код породичног насиља у Србији. Не значи овај закључак да је у свим тим случајевима вођен поступак предвиђен овим Законом. Можда и није и вероватно није. То није ни неопходно. Медијска халабука која прати нови Закон, крајњи напор који је држава уложила да у општој јавности представи могућности новог Закона исходовао је генералнопревентивним дејством. Нажалост, у питању је једно, нарочито, изопачено генералнопревентивно дејство Закона. До њега је дошло зато што је сам Закон изопачен. Сви су данас упознати са изопаченим дејством Закона путем нелегитимих и неоправданих хитних мера. Свесни могућности потпуног окончања свих вредних садржаја у својим живота, неки људи (од неколико десетина хиљада у чијим породицама постоје проблеми без обзира да ли се се воде поступци за изрицање квазисанкција по новом Закону или не) суочени са потпуном негацијом своје личности постају очајни и падају у безнађе. Тако је у неколико десетина породица дошло је до убистава жена и самоубистава мужева, убица својих жена. Нити једно убиство жене у овим случајевима не би водило закључку који се изводи у овом тексту. Овом закључку води податак да су у великој већини тих случајева учиниоци убистава жена у породичном насиљу истовремено извршили самоубиства. Убице убијају из разлитих разлога. Самоубице само из једног, из потпуног очаја, безнађа и безизлаза.

5. ЗЛОУПОТРЕБА ХИТНИХ МЕРА КОЈА МОЖЕ ДА ВОДЕ ДО ПОРАСТА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Један од штетних дејстава безглаве примене Закона под паролом „нулте толеранције насиља“³¹ биће повећање, не само броја убистава и самоубистава у породичном насиљу, већ и уопште обима насиља у породици. Превелик терет стављен је на плећа полиције у случајевима поводом којих се води поступак по овом закону. Проглашавајући полицију за безгрешну³² министар очекује превише од ње. Ни у најбољим условима полиција није безгрешна, нити делује и ради без грешке, а камоли да на основу једног кратког разговора потпуно поуздано претпостави будуће понашање појединца. Свестан све слабости положаја у који га ставља Закон, с једне стране немогућности да процени будуће насилничко понашање, а с друге стране могуће казне ако

³¹ „Стефановић: Треба нам нулта толеранција насиља, полиција нема права на грешку“, *Новосциу*, 24. новембар 2017, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:697612-Stefanovic-Treba-nam-nulta-tolerancija-nasilja-policija-nema-prava-na-gresku>, 9. јун 2018.

³² Ibid.

погрешу у процени, сваки полицијски службеник ће одређивати хитне мере, без обзира да је био у стању да правилно процени њихову потребу или не.³³ На тај начин ће сви случајеви пријава за насиље у породици по овом закону завршавати са хитним мерама без обзира да ли су заиста неопходне. То ће довести до тога да се хитне мере тамо где нису потребне доживљавају као неправде и нелегитимне, о чему је већ писано у тексту, што ће опет довести до одговора и отпора оних који су њима погођени. Та рекација може да се врло лако претвори у ново насиље односно Закон врло лако својим бесмисленим решењима може да постане нови генератор насиља. У питању је исти изопачени генералнопревентивни механизам деловања закона³⁴ за који писац овог текста мисли да је изазвао поремећај стопе криминалитета о којем извештавају медији у Србији, а који је повод за писање овог текста. Наравно, у случају овог Закона у питању је лош и штетан генералнопревентивни учинак.

Друго штетно дејство примене Закона биће бројне злоупотребе овако исхитрених и непромишљених квазисанкција као што су хитне мере. Из разговора са полицајцима који воде поступке по новом Закону у различитим ПУ³⁵ аутор сазнаје да су људо врло брзо схватили могућности новог Закона и да се његове могућности злоупотребљавају у бракоразводним парницама. Наиме, из разлога који су горе већ описани (страх од сопствене одговорности) у случају сваке пријаве полиција ће одмах и без много размишљања одређивати хитне мере. Ово ће злоупотребљавати они брачни партнери који се спремају за развод. Наиме, за дејства бракоразводне парнице која су аналогна хитним мерама (старатељство над децом и искључиво располагање брачном имовином³⁶) потребно је пар година дугог, спорог и заморног поступка, много новца и живаца. Овде се то све решава једним телефонским позивом у коме се пријави страх од другог супружника. И он решава све. Нема суда, нема поступка мирења, нема дељења имовине, нема напорног натезања око доприноса брачној тековини. Жеље оног супружника који је први окренуо телефон полицији биће испуњене у потпуности и тренутно. Штавише, што је неко мање допринео заједничком брачном животу, било духовно у виду бриге

³³ „Полицајцу прети пет година затвора: Жртва се жалила да је муж малтретира, он је проценио да нема ризика од насиља у породици. Два дана касније је убијена.“, *Блиц*, 10 јануар 2018, <https://www.blic.rs/vesti/hronika/policajcu-preti-pet-godina-zatvora-zrtva-se-zalila-da-je-muz-maltretira-on-procenio/8xslh92>, 9. јун 2018.

³⁴ Закони имају генералнопревентивно дејство када се не примењују (прописивањем закона грађани имају увид у етички вредносни поредак законодавца), тако је оно и замишљено, али и када се примењују (видевши примену закона грађанин учвршћује сопствене етичке и вредносне баријере криминалитету).

³⁵ У питању су кандидати на мастер студијама ПФ у НС који раде мастер радове на тему анализе праксе новог Закона у различитим ПУ.

³⁶ Хитна мера забране контактирања је еквивалент старатељства над децом, док је хитна мера забране боравка у стану еквивалент искључивог располагања имовином.

око деце, било материјално у виду рада и стицања, имаће више подстицаја да посегне за лажном пријавом. Мање је уложио па мање може да изгуби, а при томе добија све. Механизам изрицања хитних мера ће бити један од снажних покретача развода тамо где нема разлога за тако нечим. А тамо где га можда и има (лоши породични односи, премишљања супружника да ли да се разилазе или не...) биће коначни и претежни аргумент у недоумици да ли да се брак одржи или не. Овакве злоупотребе Закона ће исходovati у повећању броја развода и повећању обима насиља у породици код оних лица која су оштeћена хитним мерама хитним мерама изреченим на основу лажних пријава.

ЗАКЉУЧАК

Неспорно је да су механизми и генератори криминалног понашања сложени и многозначни. Из овог разлога није могуће један услов прогласити за претежан или искључиви када наука покушава да разоткрије механизам који условљава кретање одређене стопе криминалитета. Ипак, у случају који је повод за овај текст неки од услова који утичу на повећање се просто нуде за положај претежног услова (то значи узрока) односно за „кривце“.

Разлог за увођење новог Закона у српски правни поредак није био неки нарочити поремећај стопи ове врсте криминалитета у земљи.³⁷ Као и у великом броју других случајева Закон је уведен као последица ангажовања екстремно феминистичких невладиних организација и њиховог утицаја на органе власти, а не рационалне криминолошке анализе стања одређене врсте криминалитета.³⁸ Речју, није било никакве посебне потребе за овим Законом.

³⁷ Закону је претходила тзв. Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, (*Службени гласник РС*, број. 27/2011, у даљем тексту: Стратегија). Стратегија је извела закључак да је овакав Закон неопходан на основу истраживања која су благо речено недовољна за тако нешто, како обимом и захватом тако и методологијом. Тако Стратегија у свом 5. делу који носи назив *Анализа стања* помиње само 4 истраживања. Прво, Виктимолошког друштва Србије из 2001. године, на узорку од 700 жена из целе Србије од којих је 39% процената одбило да учествује. Друго, Аутономног женског центра из 2003. године, на узорку од 1456 жена само у Београду од којих је 40% одбило да учествује. Треће, Виктимолошког друштва Србије из 2009. године, на узорку од 516 жена у АП Војводини од којих је 43% одбило да учествује. Четврто, Ромског женског центра из 2010. године, на узорку од 169 жена из ромске популације од којих је 11% одбило да учествује. У периоду од 15 година (12 од када је дело уведено у кривично законодавство Србије) само 4 истраживања, на овако сиромашном узорку, са крајње упитном методолошком основом јер су испитаници искључиво жене, а у једном искључиво ромске жене, је благо речено недовољно за било какав иоле основан закључак о стању ове социопатолошке појаве у равни целе Србије. Тим пре није довољно за овако радикалне захвате у правни поредак.

³⁸ Закон је оживотворење другог циља поменутог у Стратегији („увођење нових решења... ..којима се... ..обезбеђује делотворна заштита жртава насиља“). Из саме Стратегије сазнајемо да су је „израдиле представници/е, експерти/киње организација цивилног друштва,

Није утврђено ни на који научно веродостојан начин да се стопа ове врсте криминалитета значајно променила па да је овакав Закон потребан или неопходан. Једини несумњив поремећај у области ове врсте криминалитета, а који се да установити обичним посматрањем као научном методом, је сам Закон и његове хитне мере. Осим поменутог да се установити, овом истом методом, једна незабележено велика медијска пажња која је дата новом Закону и његовим мерама. Самим тим је и појединим случајевима насиља у породици у којим су вођени поступци по новом Закону дата превелика и ничим заслужена пажња. Изгледа да је законодавац подлегао класичној и у науци већ описаној појави *пунитивног популизма* која је у Србији већ давала своје отровне законодавне плодове.³⁹

Ово су једини нови чиниоци који утичу на обим појаве насиља у породици у Србији. Апсолутно ништа друго се не да установити. Можда би се овом закључку рада дало приговорити да је он заснован на посматрању као једној релативно простој и грешкама подложној научној методи. То је несумњиво тачно. Али није ништа погрешније од методе коју је применио законодавац када је закључио да је овај Закон неопходан Србији. Не постоје никаква дугорочна, опсежна и свеобухватна научна истраживања која би обухватала насиље у породици. Више закључака о кретању насиља у породици законодавац преузима из новинарских извештаја или мањкавих истраживања феминистичких НВО него из озбиљних извора. Стога се методологији овог рада нема приговорити више него самом законодавном поступку.⁴⁰

Ако се као једина одступања у области ове врсте криминалитета дају приметити сам Закон и медијски балон који га окружује, онда нема разумнијег одговора од оног који управо у њима види узроке могућег пораста стопе насиља у породици и убистава у њему. Рад је понудио и одговоре како је дошло до тога.

Хитне мере су квазисанкције које су садржајно истоветне са санкцијама кривичног права, али се не изричу у поступку који њима претоди. Све сложене и пажљиве процедуре које су осмишљене са циљем да се спречи олако изрицање кривичних санкција односно да се добро промисли да ли

мрежа организација и институција које се баве заштитом жртава сексуалног и родно заснованог насиља“ као што су: Мрежа Жене против насиља, Лабрис, Инцест траума центар, Центар за промоцију здравља жена, Оаза сигурности, Удружење ромкиња Освит и друге: Стратегија, стр. VII. У питању су све НВО екстремног феминистичког устројства.

³⁹ Бранислав Ристивојевић, „Пунитивни популизам српског законодавца: критичка анализа тзв. Маријиног закона“, објављено у: *Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена* (ур. Станко Бејатовић), Београд 2013, 319-338.

⁴⁰ Врло је вероватно да се има приговорити и мање зато што је писац ових редова у посматрању неоптерећен потребом да оправда хонораре који су наплаћени на пројектима страних, што државних што НВО, организација којима је финансирано увођења овог Закона у српски правни поредак.

ће се оне изрећи или постоје неке друге мере социјалне контроле, макар и правне, којима би неки криминалитет могао бити захваћен. Ово све се код разумних законодаваца и правосудних поредака изводи у циљу остварења начела *ultima ratio*. Овде тога нема. Након кратке телефонске пријаве страха „жртве“ од „могућег насилника“ овај бива избачен из сопственог стана и забрањује му се комуникација са сопственом децом. Није ни чудо да је дошло до тога да се хитне мере од стране адресата којима су упућене доживљавају као крајње нелегитимне и неоправдане, нарочито у случајевима када се злоупотребљавају као што су лажне пријаве насиља у сврху остваривања привилегија и погодности у текућој или планираној бракоразводној парници.

Који би други закључак био могућ да објасни како се један број људи који у највећем броју случајева до јуче нису ни планирали да убију своје жене (повећање је наводно 400%) одлучили да убију и њих и себе? Нити један. Нема других поремећаја у српском друштву који би упутили на овај закључак осим саме чињенице да је Закон усвојен и да се о његовим дејствима прекомерно и искривљено (сензационалистички) извештава. Један број људи који су очекујући да ће неоправдано бити погођени квазисанкцијом која ће им одузети све у њиховим животима, по свему судећи у великој мери охрабрени и вођени сликом која им се представља са електронских медија, одлучио да учини исто што и квазисанкција њиховим животима: одлучио је да оконча све.

На самом крају, као неку врсту свођења закључака овог рада, којим се одговорност за крајње одступање у кретању броја убистава у породичном насиљу види у крајње неодговарајућој државној одговору на исти, није лоше подсетити се познате мисли већ наведеног великана криминолошке научне мисли Габријел Тарда:

„Каква државна организација такав и криминалитет.“⁴¹

⁴¹ М. Милутиновић, 117.

Branislav R. Ristivojević, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
B.Ristivojevic@pf.uns.ac.rs

Is the New Law on Family Violence a Failure?

Abstract: *In this article author deals with the problem of a sudden increase of a number of women killed in family violence in Serbia. What was reported, but somehow fell out of a sight of all observers and commentators is that approximately 2/3 of perpetrators of these femicides committed suicide after initial deed.*

*Since there are no significant anomalies in Serbian society besides introduction of a new **Law on prevention of a family violence**, the reason for this abrupt explosion of this femicide/suicide combination must sit within it. Author argues that **urgent measures**, as the Law calls them, which are imposed on a **possible perpetrator** of a family violence, have in fact all material characteristics of a punishment, and these would be very heavy since one is forbidden from seeing his family or living within his apartment, but they are not pronounced in a court of law after a due criminal procedure. Moreover, individuals which are imposed to these urgent measures did not do anything bad since they are called by the Law the **possible perpetrators**. That means that they did not do anything but might, in the future, perpetrate some act of a family violence. So they are some sort of the quasi-perpetrators. Hence, a short conversation with a simple police officer leads to the effect which would normally first demand an act to have been done and then it would take a month of a contradictory presentation of a evidence before a competent court. Finally, there would be right to a appeal. It is no wonder that urgent measures are in fact seen as extremely illegitimate and unfounded, and as a form of quasi-punishments, they provoked this deadly reaction.*

Knowing that individuals who are prone to suicide are in such a despair, that they see the only exit from their living problems in complete nullity, we can only imagine in what an extreme scope of hopelessness they are brought, since they opted for a total nonexistence. In a sum, with the urgent measures lawgiver created functional equivalent of a harshest criminal penalties but without heavy burden of a criminal procedure. By this he created a mongrel with deadly consequences. Penal repression which is seen as a extremely illegitimate leads to extreme resistance and refusal whose final consequence could be deterioration and aggravation of a societal phenomenon which it allegedly tried to solve.

Keywords: *femicide, suicide, family violence, quasi-punishment, quasi-perpetrators.*

Датум пријема рада: 19.06.2018.